

Candido Portinari'nin “Göçmenler”i ve Göç Yolunda Ufalanan Hayatlar

Candido Portinari's “Immigrants” and Lives Crumbling on the Way of Migration

Fahrünnisa KAZAN

Dicle Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
Gazetecilik Bölümü, Diyarbakır,
Türkiye

ÖZ

İnsanlıkla birlikte var olan göç olgusu, tarih boyunca tüm coğrafyalarda, çeşitli sebeplerle kendini göstermiştir. Yaşanan bu göçler, sosyolojik ve psikolojik birer travma olarak göçmenin bagajında yer alırken, göçmenin ayrıldığı, göç ettiği ve geçtiği ülkelerin hanesine de “ekonomik bir sorun” olarak yazılmaktadır. Göçmen, süresi ve sınırı belli olmayan bu yolculukta, var olmak adına adeta “ufalanmakta” ve azar azar yok olmaktadır. İçine doğduğu kültürü, alışkanlıklarını ve bildiği, inandığı diğer tüm değerlerini, uğradığı bir göç durağına terk etmek zorundadır. Bununla birlikte geçtiği her yerden bireysel, toplumsal, kültürel, psikolojik vb. bir parçayı da yüklenerek yolculuğunu sürdürmektedir. Kimliğini muhafaza etmek veya yeni bir kimlik inşa edebilmek, yersiz yurtsuzluk adlandırmasından sıyrılmak, aidiyet hissini yeniden deneyimleyebilmek için göçün izlerini onarma gayreti içindedir.

Göçü deneyimlemiş bir ressam olan Candido Portinari de göç olgusunu tuvaline taşımış ve göçün bıraktığı izlere dikkat çekmiştir. 1944 tarihli “Northeastern Migrants” ve “Dead Child” adlı eserleri, göç eden aileleri resmederken, ufalanan bir avuç hayatın da görselini aktarmaktadır. Bu çalışmanın amacı, göçün yıkıcı ve yıpratıcı etkisini sanata yansıyan boyutuyla ele alarak, sosyolojik, psikolojik ve iletişim-bilimsel bir yaklaşımla değerlendirmek ve göç olgusuna disiplinler arası bir bakış sunmaktır. Çalışmada Candido Portinari'nin adı geçen eserleri, çerçeve çözümlemesi yöntemi kullanılarak değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: İletişim Sosyolojisi, Göç Çalışmaları, Göçmen Kimliği, Çerçeveleme Kuramı, Candido Portinari

ABSTRACT

The phenomenon of migration, which exists with humanity, has manifested itself in all geographies throughout history for various reasons. While these migrations are included in the baggage of the immigrant as sociological and psychological trauma, they are also written as an “economic problem” in the countries where the immigrant leaves, migrates, and passes. The immigrant, in this journey, whose duration and limit are unknown, in order to exist it almost “crumbles” and disappears little by little. In addition, it continues its journey by loading an individual, social, cultural, psychological, etc., part too from everywhere it passes. In fact, the situation that makes him/her risk these losses is the necessity to survive in order to preserve his/her biological and psychological integrity. Therefore, it tries to repair the traces of migration in order to preserve its identity or to construct a new identity, to get rid of the name of homelessness, to re-experience the sense of belonging, and to continue the settled life rituals.

Candido Portinari, an artist who experienced migration, also carried the phenomenon of migration to his canvas and drew attention to the traces left by migration. His 1944 work “Northeastern Migrants” and “Dead Child” depicts a family that migrated while also conveying the image of a handful of crumbling lives. The aim of this study is to consider the destructive and corrosive effect of migration with its reflection on art, to evaluate the issue with a sociological, psychological, and communication-scientific approach, and to present an interdisciplinary approach to the phenomenon of migration. In the study, Candido Portinari mentioned works will be evaluated by using the frame analysis method.

Keywords: Candido Portinari, communication sociology, framing theory, immigrant identity, migration studies

Geliş Tarihi/Received: 14.04.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 10.02.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Fahrünnisa KAZAN
E-mail: fnisa@windowslive.com

Cite this article as: Kazan, F. (2022).
Candido Portinari's “Immigrants” and
lives crumbling on the way of migration.
Art and Interpretation, 39(1):97-105.

Content of this journal is licensed
under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

Giriş

*“Uzaklar kaç çeşittir?/Kaç suyu bulunur?
Yürürüz/ Birlikte yürürüz/ Bir yere ulaşmadan...”
Mahmud Derviş*

*“Düşümde bir dost geldi beni görmeye. Çok uzaklardan.
Sordum kendisine düşümde: “Fotoğrafla mı geldin, yoksa
trenle mi?”*

*Bütün fotoğraflar bir ulaşım biçimi, yokluğun bir dile gelişidir.
O: bir göçmen işçi.”
John Berger & Jean Mohr*

Göç, insanlığın ilk eylemlerindenidir. Öz olarak, “rızayla veya zoraki yer değiştirmeye” olarak tanımlanan göç, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, teoloji, iktisat, felsefe gibi çeşitli bilim dallarının da önemsendiği insanlığın nirengi noktalarından biridir. Çünkü göç olgusunun merkezinde yer alan ve göçü etkileyen ve/veya göçten etkilenen ana unsur insandır. İlk insanların yer yurt arayış sürecinde yaşadıkları göçler bir yana, ilk insanın cennetten dünyaya sürgünü de hatta anne karnından ayrılarak dünyaya gelişi de zorunlu bir göç biçimi olarak kabul edilebilir. Denebilir ki, insanın meskûn mahallini terk etmesi veya terk etmek zorunda kalması durağı, konağı ve sonu belli olmayan bir göçün başlangıcıdır. Küreselleşmenin etkisiyle hızını artırdığı kabul edilen göç olgusu, insanın bulunduğu hemen hemen her coğrafyada savaş, açlık, kıtlık, yoksulluk, doğal afet vb. ekonomik, sosyal, siyasal çeşitli nedenlerle kendini göstermiştir (Aksoy, 2012: 296). Ortaya çıkış sebepleri ve göç esnasında ve sonrasında gelişen koşullar açısından çeşitli biçim ve boyutlara sahip olan göç olgusu, bugünün dünyasında “kriz” niteliği taşıyan küresel bir sorun olarak kabul edilmektedir. İletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan gelişmelere paralel olarak, gelişen teknolojilerle birlikte göçmen de daha hızlı ve daha sık yer değiştirebilen, daha uzak mesafelere daha kolay erişebilen bir konuma taşınmıştır (Yönlü, 2018: 63). Yaşanan bu göçler, göçmenin ayrıldığı, göç ettiği ve geçtiği ülkelerin bakiyesine “ekonomik bir sorun” sıfatıyla işlenirken, sosyolojik ve psikolojik birer travma olarak da göçmenin sadağına yüklenmiştir. Bir “nüfus hareketi” olan göç, bir kültürün bulunduğu yerden taşınarak ve süresi belli olmayan bir seyirde yer değiştirerek başka bir kültüre doğru yol alması veya gittiği yerin kültürüne yerleşme çabasıdır (Balcioglu, 2007: 58). Bu yönüyle oldukça geniş bir etki alanına sahip olan göç olgusu, göç edende başlayan, göçün başladığı, uğradığı ve bittiği yerleri etkileyen dolayısıyla bireyde başlayıp toplumda devam eden; göçmenin adımlarını takip eden, onda ve onun geçtiği yerlerde sosyolojik ve psikolojik izler bırakan bir süreçtir. Çünkü göçmen, geçtiği her yerden bireysel, toplumsal, kültürel, psikolojik, vb. bir parçayı kendisine katıp, kendisinden bir parçayı da ayrıldığı yere bırakarak yolculuğunu sürdürmektedir. Süresi ve sınırı belli olmayan bu yolculukta göçmen, var olmak adına adeta “ufalanmakta” ve Bauman’ın ifadesiyle “azar azar yok olarak, iskartaya çıkmaktadır” (Bauman, 2004: 63-64). İçine doğduğu kültürü, yaşam tarzını, geleneklerini, bildiği, inandığı diğer tüm değerlerini ve alışkanlıklarını birer yükümüşçesine, geçtiği bir göç durağına bırakarak yola devam etmektedir. Aslında ona bu kayıpları göze aldırın durum, öncelikle biyolojik ve psikolojik bütünlüğünü koruma adına ortaya çıkan hayatta kalma, kimliğini muhafaza etme veya yeni bir kimlik inşa edebilme, yersiz yurtsuzluk adlandırmasından uzaklaşıp, aidiyet hissini yeniden deneyimleyebilme, yerleşik yaşam ritüellerini kaldığı yerden sürdürebilme gibi içinde bulunduğu durumu sonlandırma ve

göçün izlerini onarma çabasıdır. Çünkü birey, kendini ve çevresini algılamaya ve anlamlandırmaya sosyal kimliğinden başlamaktadır. Kimliği ile ilgili net bir görüş, tavır ve fikir sahibi ol(ə)mayan birey, toplumsal aidiyet ve kabul sorunları yaşamaktadır. Bu sorun, bireyin kişisel bir sorunu olmaktan çıkıp, aileleri, sosyal çevreyi, ulusları ve hatta uluslararası ilişkileri ve sosyalleşme biçimlerini ilgilendiren bir sorun haline gelmektedir (Yalçın, 2017: 94-95). Çünkü göç devam ettikçe, aile, benlik, kimlik, huzur, toplum, yuva, yurttaşlık gibi insan hayatına anlam katan kavramlar da göçmenle birlikte yol boyunca hasar görmekte ve dahi ufalanarak yok olmaktadır. Bu bağlamda zorunlu göçlerin en önemli sonuçlarından birinin, göçü deneyimleyenler tarafından, aile, yuva gibi sözü edilen bu kavramların artık eskisi gibi inşa edilemeyeşini ve bu kavramların enkazıyla yaşamlarına devam etmek zorunda kalmalarını söylemek mümkündür. Yazılı, görsel ve işitsel basın, haberlerin, televizyon programları ve belgesellerin gözde konusu ve istatistiklerin vazgeçilmez malzemelerinden olan göç, hızla yayılan medya içeriklerinde yakın çevremizde cereyan eden ama kolaylıkla ihmal edilebilen bir gerçekliğe dikkat çekmekte ve kültürlerarası trafikteki en hareketli noktaya işaret etmektedir. Zira göç olgusu, kendisiyle birlikte etkilediği tüm kavramları da yeniden sorgulama alanına davet edebilen bir yapıdadır. Göç olgusu, birey, toplum, kişilik, kimlik, aile, yuva gibi yerleşik olmanın kavramlarına hareket halinde olanın pratikleri üzerinden yeniden bir mercek tutmaktadır. Göçün türüne, niteliğine ve etki ettiği faktörlere göre de hareketli olmanın niteliği de yeniden şekillenmektedir. Örneğin bir turistin hareketliliği ile göçerin hareketliliği kıyaslanacak olunursa sözgelimi konuksevlik sözcüğü siyasi, politik, ekonomik bir sınamaya tabi tutulacaktır. Aynı şekilde medyaya yansıyan boyutuyla göçerin konu edilme biçimi ve gündeme alınma sebepleri de ekonomik, siyasi, etik vb. pek çok faktörle birlikte değerlendirilmesi gereken süreçlerdir. Göçerlik, kalkış ve varış noktaları sabit olmayan bir hareketlilik içeren bir eylemdir. “Göçerlik, sürekli değişime maruz kalan dilde, tarihlerde ve kimliklerde ikamet etmeyi gerektiren” bir alandır (Chambers, 2014: 17). Dolayısıyla göçün izlerini sadece siyasi, politik, ekonomik medya içeriklerinde veya güvenlik stratejilerinin odağında değil, hayatın her alanında ve ayrıca kültür sanat alanında da sürmek mümkündür. Toplum ve insanı ayrı ayrı etkileyen ve her bir ferdi yakından ilgilendiren göç olgusu, toplumsal ve derin acıların biriktiği bir dehliz; çağları birbirine ulayan bir geçit niteliği taşımaktadır. Göç edenler, kuş bakışı bir grup, bir aile, birlikte hareket eden bir bütün izlenimi veriyor olsalar da yaşantılar ve izleri tekil ve bireyseldir. Bu yüzden göçü deneyimlememiş birinin yaptığı aktarım bir dış görü ve uzak bir seyir aktarımı iken; deneyimleyenin aktardığı imaj, içeriden bir bakış ve deneyimin zihinsel, duygusal ve özden bir aktarımı olma niteliği taşımaktadır. Bu yönüyle göç, kültür, sanat ve edebiyat alanından sanatçıların eserlerine kimi zaman söz olup, kimi zaman renk olup damlamış ve kendini resim, heykel, roman, hikâye gibi eserlerle somutlaştırmıştır. Candido Portinari de göç ile ilgili eser veren ve bu konuyu tuvaline taşıyan ressamlardan biridir. Kendisinin de göçü deneyimlemiş biri olması, eserlerinde kullandığı üslup, teknik ve anlama da yansımıştır. Portinari’nin çerçeveye sığdırdığı eserlerinde okuruna/izler kitlesine yalnızca bir deneyim aktarımı veya salt bir sanatsal kaygıyla tuvale dökme çabası bulunmayıp, ulaştırmaya çalıştığı bir mesajı, hissedilmeye, duyumsanmaya davet edilen bir duygusu bulunmaktadır. Kişisel olarak deneyimlediği bir olayı veya olayın hissini tuvaline aktararak, görsel bir çağrı alanı oluşturmakta ve resmini bir iletişim aracına dönüştürmektedir. Görsel bir öge olan resim veya fotoğraf, okuruna/izler kitlesine, çoğunlukla mesajı oluşturmanın aktarmak

istediği kodlarla işlenmiş, belirli bir hedefe ulaştırılmaya çalışılan mesaj yüklü vagonlardır. Bilhassa resim sanatı ile oluşturulan görsel mesajlar, “niyet edilmiş dil davranışına” benzer bir nitelik taşımakta ve önceden düşünülerek, planlanarak, ana hatları ve sınırları korunarak kodlanan; çok yönlü, zamana ve ortama göre uyarlanabilen ve her alıcıda farklı şekillerde kod açımı yapılabilen mesajlardır. Bu çalışmanın amacı, resim ile verilen mesajları iletişim-bilimsel bir yaklaşımla kod açım sürecine dâhil etmek ve göçün yıkıcı ve yıpratıcı etkisini sanata yansıyan boyutuyla ele almaktır. Bu sayede, sosyolojik, psikolojik ve iletişim-bilimsel yaklaşımla konuyu değerlendirerek, göç olgusuna disiplinler arası bir yaklaşım sunmaktır.

Çalışmada Candido Portinari'nin adı geçen eserleri, çerçeve çözümü yöntemi kullanılarak değerlendirilecektir. Çerçeveleme teorisi, iletişim bilimi alanında yaygın kullanılan teorik ve ampirik bir paradigma olarak kabul edilmesinin yanı sıra sosyal bilimlerin bütün disiplinlerinde hızla yaygınlaşmakta ve “toplumsal inşacılık yaklaşımı temelinde” kendine yer bulmaktadır (Özarslan ve Güran, 2015: 32-33). Çerçeveleme, fikir aşamasından ürünün kitle ile buluşmasına kadar süren çok boyutlu ve kapsamlı bir süreçtir. Çerçevelemeyi konuya göre çerçeveleme, içeriğe göre çerçeveleme ve görsel çerçeveleme olmak üzere üç boyutta ele almak mümkündür (Akmeşe, 2017). Çerçeveleme süreci, üretilen bütün içeriklerde içerik üretici tarafından uygulanan bir yöntemdir. İçerik üretici (sanatçı, editör, ressam, yazar vb.) çerçeveleme eylemini ürünün doğasına uygun bir biçimde üç boyutta gerçekleştirir. Çerçeveleme sürecinde, içerik üreticinin seçerek ön plana çıkaracağı ve çerçeveye dâhil edeceği sınırsız içerik ve konu bulunmaktadır. Hedef kitleye ulaştırılacak ana malzemenin öncelikle bu sınırsız olay ve konu evreninden süzülerek konuya göre bir çerçevelemeye tabi tutulması gerekmektedir. Çerçevenin içine dâhil edilen ve dışarıda tutulan olay/ konu belirlenerek ikinci aşama olan içeriğe göre çerçeveleme yapılır. Bu evrede, seçtiği konuyla ilgili olan ve konuyu tamamlayan nitelikteki içerikler seçilip elenerek çerçeveye alınır; konuyla ilgisiz ve destekleyici nitelik taşımadığı düşünülen içerikler ise çerçevenin dışında bırakılır. İçeriğe göre çerçeveleme yapılırken, ön plana çıkarılması gerekenler ile görmezden gelinebilecekler ayıklanarak, genel bir kompozisyon vücuda getirilmektedir. Bu evredeki genel hat çizildikten sonra görsel çerçeveleme veya görüntü çerçevelemesi evresine geçilir. Bu süreçte, içerik çerçevesini destekleyecek yazılı, görsel, işitsel vb. her türlü malzeme kullanılarak verilecek mesaj güçlendirilebilir. Bir bütün olarak tesis edilen çerçeveler ile vermek istenen mesajlar ve belli bir konuya dair oluşturulmak istenen bakış açıları söz konusudur. Belirli bir fikri, duyguyu, kabulü veya algıyı tesis etmek veya farkındalık oluşturmak maksadıyla hedef kitleye aktarılan içerikler, içine alınanlar ve dışında tutulanlardan müteşekkil kompozisyonlar olup, önceden sınırları belirlenmiş, çerçevelemiş içeriklerdir. Bu haliyle, çerçevenin içerisine dâhil edilen referans malzemeler aracılığıyla belirli bir mesaj vücuda getirilmekte ve bir fikrin veya duygunun şekil bulmuş hali aktarılmaktadır. Hedef kitle ise bu çerçeveler aracılığıyla verilen referanslara uygun olarak, çoğu zaman farkında olmadan, herhangi bir konuya ilişkin düşünce, tutum ve davranış sergileyebilmektedir (Akmeşe, 2020). Çerçeveleme tekniği, çerçeveye alınan tüm öğeleri incelemesinin yanı sıra çerçeve dışında bırakılan öğeleri de incelemeye dâhil ederek kapsamlı bir inceleme alanı tesis etmektedir. 1974 yılında Goffman (1974), sosyolojik bir çalışma olarak yayınladığı “Frame Analysis” kitabı ile “kitle iletişimin dışındaki iletişim çalışmalarında referans” haline gelmiş olmasına rağmen, Tuchman (1978) ve Gitlin (1980) çerçeveleme kavramını

Goffman'dan ödünç alarak “Amerikan medya araştırmaları alanında ilk tanıtan araştırmacılar” olarak alanda yer almışlardır (Özarslan ve Güran, 2015: 33-34). Sıklıkla medya içeriklerini analiz etmek için kullanılan çerçeveleme tekniği, fotoğraf, dondurulmuş kare gibi önceden kurgulanmış veya kurgulanmamış içeriklerin aç, renk, ışık değerleri gibi nicel parametrelerinin yanı sıra dekor, obje seçimi, kurgulanmış veya tesadüfi anlam vb. tüm içeriğin incelenen konu kapsam ve bağlamında nitel çözümlenmesini de içermektedir. Bu çalışmada incelenecek olan eserlerin el yapımı tablolar olması, inceleme evrenine kurgulanmış ve hazırlanmış bir nitelik kazandırmakta ve dolayısıyla söz konusu teknik ile analiz etmeye elverişli bir zemin sunmaktadır. Ayrıca ressamın göçü deneyimlemiş olması eserlere derinlik kazandırıp, deneyimlenmiş duygu aktarımı açısından anlamlı bir nitelik sunmaktadır.

Göç ve Göçmenlik Üzerine

Tarihle birlikte var olan göç, Marshall'ın sözlüğünde (Marshall, 1999: 685), “(az veya çok) bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini” içeren eylem olarak tanımlanmaktadır. Göç eyleminin faili olan göçmen ise Türk Dil Kurumu (TDK) Türkçe sözlüğünde en temel tanımıyla, “Kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden (kimse, aile veya topluluk)” şeklinde yer almaktadır (Türk Dil Kurumu, 2021). Göç Terimleri Sözlüğünde, “göçmen” sözcüğünün yaygın biçimde kullanılan anlamına açıklık getirilerek, “uluslararası ölçekte ve evrensel olarak kabul edilmiş bir “göçmen” tanımının” bulunmadığı ifade edilmiştir. Göçmen teriminin genellikle, “bireyin göç etme kararını, zorlayıcı dış faktörlerin müdahalesi olmaksızın kendi özgür iradesiyle ve “kişisel uygunluk” sebepleriyle aldığı tüm durumları” kapsadığı ifade edilerek yaygın kanının bu yönde olduğu belirtilmiştir. Bu yüzden bu ifadenin, “maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek ve kendileri ve ailelerine ilişkin beklentilerini geliştirmek amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye hareket eden kişiler ve aile fertleri için geçerli” olduğu vurgulanmıştır. Göç Terimleri Sözlüğünde aktarıldığı kadarıyla, “Birleşmiş Milletler göçmeni, sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey olarak” tanımlamakta ve “bu tanım kapsamında, turist veya iş adamı statüsüyle daha kısa sürelerde seyahat eden kişilerin” göçmen olarak değerlendirilmediğine işaret etmektedir (Perruchoud ve Jillyanne, 2013: 37). Ülkesini zorlayıcı sebepler yüzünden terk etmek zorunda kalanlar ise mülteci olarak tanımlanmakta ve sebeplerin niteliğine bağlı olarak statüleri değişmektedir. “Profil en yüksek ve en fazla araştırılan zorunlu göçmen kategorisinin mülteciler” olduğunu belirten Alexander Betts, *yargılanma, ırk, din, milliyet ya da bir sosyal gruba ait olma konusunda sağlam gerekçelere sahip bir korku sebebiyle o ülkenin korumasından faydalanamayan ve kendilerini ülkesinin dışında bulan kişiler (1951 Mültecilerin Statüsü Sözleşmesi Madde 1a)* şeklinde yapılan tanımla aktarmaktadır (Betts, 2017: 19). İnsanları almış oldukları yaşam düzenlerinden ayrılmaları, günlük rutinlerini bozmaları, yeni ve belirsiz bir yaşama doğru yol almaları olarak ifade edilebilecek olan göç olgusu, yıkıcı ve yıpratıcı etkileri olan bir eylemdir.

Bireyde ve toplumda çeşitli problemlere yol açan göç, ekonomik, siyasi, ticari yönden de çözüme muhtaç pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir. “Bireyleri ve toplumları temel insan haklarından, yaşama hakkı ve can güvenliğinden yoksun bırakma gibi kapsamlı ve insani niteliği olan bir olgu” (Akıncı ve ark, 2015: 62) olan göç, yaşanan kitlesel yer değiştirme hareketleri

neticesinde artık küresel bir sorundur. Göçmenlik ise zarar görmüş bir kimlik biçimi haline gelmiştir. Göçmenlik, küresel bir adlandırma sorunu olmasının yanı sıra medyatik bir içerik olarak sıkça tekrar eden, sürekli görünür olan ancak kolaylıkla görmezden gelinebilen; huzuru kaçmış ve huzur kaçıran bir öznedir. Kalkış ve varış noktaları sabit olmayan göçerlik olgusu, “sürekli değişime maruz kalan dilde, tarihlerde ve kimliklerde ikamet etmeyi gerektiren” bir pratiktir (Chambers, 2014: 17). Göçerlerin tüm eylemleri yolda ve hareket halindedir. Yeme, içme, uyuma gibi günlük gereksinimleri bir yana, doğum, ölüm gibi kendi içinde tören ve ritüeller içeren eylemleri de yol halinin insafına devretmiş durumdadırlar. Edward W. Said, önceki sürgünler ile zamanımızın sürgünleri arasındaki ölçek farkına değinerek, bu konudaki görüşlerini, “modern savaşlar, emperyalizm ve totaliter yöneticilerin yarı teolojik tutkularıyla bizim çağımız gerçekten mülteciler, yerinden edilmiş kişiler ve kültürel göçler çağıdır” şeklinde özetlemektedir. İçeriden bir bakışla göçerlik üzerine “sürgün” kavramı üzerinden yaklaşan ve zorunlu göçleri irdeleyen Said tüm bunlara ilaveten, [...] *sürgün insanların başka insanlar için ürettiği bir şeydir; sürgün aynen ölüm gibi fakat ölümün nihai merhameti olmaksızın milyonlarca insanı, geleneğin, ailenin ve coğrafyanın beslemesinden koparmıştır* şeklinde göçün yıkıcılığına dikkat çekmiştir (2015: 188). Göç olgusunun varlığı ve sürekliliği kendi içinde tartışmaya açık olmakla birlikte göçmen kimliğinin varlığı içeriden ve süreklilik arz eden bir sorgulamanın sınırlarına henüz yaklaşmamıştır. Zira göçmenin varlığı göçün öznesi olmanın ötesine pek geçememektedir. Göç göçmeni dışarıda tutan bir çerçeveye ele alındığından, göçmenin kimliği içeriden bir bakışla nadiren incelenmekte ve değerlendirilmektedir. Bu anlamda, göç sanata ve edebiyata yansırken, göçü tatmış sanatçının izlenimleri esere özgün bir katma değer sunmaktadır. Bu yüzdendir ki göçmenin hayatı, “başkasının gördüğü bir düş gibidir” (Berger ve Mohr, 2011: 35). Bu anlamda Candido Portinari'nin sözü edilen iki eseri, “North-eastern Migrants” ve “Dead Child,” içeriden bir bakış sunması anlamında önemli bir yer tutmaktadır. Kendisi de bir göçmen olan Portinari, yapmış olduğu çalışmalara duygu, düşünce ve gözlemlerine ek olarak anılarını da eklemiştir.

Candido Portinari ve Göçmenleri

Candido Portinari, 1903'te Güney Brezilya'da, kahve işçisi olarak çalışan göçmen bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Ailesi, geçen yüzyılda diğer birçok Avrupalı gibi Brezilya'ya göç etmiş olan İtalyanlardandır. Ebeveynleri, Santa Rosa çiftliğinde, tüm yıl boyunca belirli sayıda kahve ağacının bakımıyla ilgilenen kahve işçisi olarak çalışıyorlardı. Bakımını üstlendikleri ağaçların sayısı ailenin büyüklüğüne ve çocukların yaşlarına göre değişiklik gösteriyordu. Ağaçların etrafındaki toprağı temiz tutmak ve meyveleri toplamak gibi işler karşılığında, küçük ve ilkel bir konut ile hasat zamanında gelecek bir miktar nakit parayı garanti altına alabiliyorlardı (Horn, 1940: 3). Candido Portinari kalabalık bir ailenin üyesi olup, on iki çocuktan ikincisiydi. Düzensiz ve oldukça kısa bir eğitim görmüştü. Çünkü belirli yaşa gelen ve gerekli güce sahip olan çocuklar ağırlıklı olarak tarla hizmeti verdiği için Portinari'nin eğitimi ilkököl ile sona ermişti. Tüm Brezilyalı çocuklar gibi futbola merak salan Portinari, geçirdiği sakatlık yüzünden bu merakından da uzak kalmak zorunda kaldı. Portinari, kırılan bacağının yanlış tedavi edilmesi sonucu, kalıcı bir aksaklıkla yaşamak zorunda kaldı. Portinari'nin resimlerinde büyük ayaklar çizmesinin ve bacakları ve ayakları abartılı bir şekilde tasvir etmesinin altında çocukluktan kalma bu izin olabileceği düşünülebilir. Zira Leonardo Da Vinci bu durumu: *Sakar elleri olan ressam, resimlerinde benzer eller çizer...*

Ruh, ressamın koluna rehberlik eder ve onu yeniden üretmesini sağlar. şeklinde ifade etmektedir (Horn, 1940: 4). Çocuk yaşlardan resme ve çizime ilgisi olan Portinari, yaşadıkları kasabaya gelen gezgin ressamların yerel kiliseyi restorasyonunda boya kovalarını karıştırmakla işe başladı. Kilisenin tavanına yıldız yapma iznini de alan Portinari, resim yapmayı öğrenmek istediğini o tavandaki yıldız yaparken keşfetmişti. Bu deneyiminden yedi yıl sonra, ailesi Portinari'nin Rio'ya ikinci sınıf yol ücretini ödeyebilecek parayı biriktirmişti. Genç Portinari, yanına sadece bir un torbasına sarılı üç gömlek ve bir pantolon alarak uzun bir yolculuğa çıktı. Rio'da Güzel Sanatlar Okulu'nun heybetli yapısı karşısında irkilen Portinari, örnek bir çizim vererek okuldan kabul aldı. Kısıtlı imkânlar yüzünden öğrencilik yılları zor geçen Portinari, biraz daha fazla yiyecek, giyecek ve belki para bulabilmek için bir fotoğrafçının yanında iş buldu. Eğitim ücretlerinin bir kısmı yeteneğini fark eden profesörlerce karşılanıyordu. Zamanla çevre edinerek ek işler yapmaya başladı. Kimi zaman malzeme karşılığında iş yaptığından ve malzemelere yapılan işler sipariş edenlere geri verildiğinden, Portinari'nin ilk dönem resimlerinin neredeyse hiçbiri kendisinde bulunmamaktadır.

1918-1928 yılları arasında portreler yapıp ününü artıran Portinari, birkaç madalya ve ödül de kazanmıştır. 1928'de Avrupa'ya gitmesine olanak tanıyan bir *prix de voyage* kazandı ve bununla Fransa'ya, İtalya'ya, İngiltere'ye ve İspanya'ya gitti. Neredeyse hiç resim yapmadan, galerileri gezerek, insanlarla konuşarak ve okuyarak geçen bu seyahat “kahve işçisinin oğluna yeni bir dünyanın kapısını” açmıştı (Horn, 1940: 5). Portinari, Avrupa'dan Paris'te tanıştığı ve evlendiği Maria ile döndü. Maria'nın Portinari'nin çalışmalarının üzerinde önemli bir etkisi söz konusuydu. Sert ve katı bir eleştirmen olan Maria, “uzun yıllar ısrarla ve sürekli olarak kimsenin satın almak istemediği tarzda” resimler yapmasını istedi. Resimler Portinari'ye yiyecek ve barınak sağlasa da pek çok Brezilyalı bu resimlere eleştirel yaklaşıyor ve Brezilya'ya iftira attığını düşünüyorlardı. Portinari, bir müddet sonuç alamadığı işlerin içinde oldu. Zorlu bir hayatı olan Portinari'nin yaşadığı yoksulluk ve ağır yaşam koşulları resimlerine de yansımıştır. Paris'e büyük umutlarla gidip, deneyimlerin yanı sıra hayal kırıklıklarıyla dönen Portinari'nin benzer öyküsünü Said, *Paris belki kozmopolit sürgünleriyle meşhur bir başkent olabilir; fakat o aynı zamanda acınası yalnızlık yılları yaşayan ve adı sanı bilinmeyen kadın ve erkeklerin de şehridir; Vietnamlı, Cezayirli, Kamboçyalı, Lübnanlı, Senegalli, Perulu.* şeklinde ifade etmektedir (2015: 189). 1962'de hayata veda eden Brezilyalı ressam, göçü çocuk yaşlarda deneyimlemiş ve bu deneyimini eserlerine aktarmıştır. 1944 tarihli “Northeastern Migrants” ve “Dead Child” adlı eserlerinde de bu izleri görmek mümkündür. Çalışmada her iki eser de ayrı başlıklar altında, detaylı bir biçimde çerçeveleme tekniğiyle analiz edilmiştir.

Göçün ve Göçmenin Çerçevedeki Temsili Ufalanmış Suretler

Portinari, “Northeastern Migrants” adlı eserinde (Görsel 1), 7 kişilik bir aileyi resmetmekte ve göçün yıkıcılığına dikkat çekmektedir. 1944 tarihli tablo 181 x 192 cm ebadında, tuval üzerine yağlı boya tekniği ile çalışılmıştır. Resmedilen aile görselin merkezini kaplamış ve diğer tüm öğeler çerçevenin dışına ötelenmiştir. Dağlar, yollar, yerleşim yerleri, evler, ağaçlar, tabiata dair tüm unsurlar uzakta ve yok denecek kadar silik bir formdadır. Renk ve ton olarak bütüncül bir kompozisyonun hâkim olduğu resimde, insanlar güneşte kurumuş kemik rengi ve toprak tonları ile renklendirilmiştir. Yerde ufalanmış kemik parçaları ile ayakta

Görsel 1.
Candido Portinari, *Northeastern Migrants*, 1944, MASP, 181 x 192 cm

duran insanların renk tonlarının aynılığı ile ölüyle dirinin birbirinden farklı olmadığına vurgu yapılmıştır. Zira ayakta duran insan bedenleri de kemikleri ortaya çıkmış, yüzleri insani ifadesini kaybetmiş suretler olarak resmedilmiştir. Ayakta duracak halleri bulunmayan insanların el ve ayaklarındaki çizgiler belli belirsiz çizilmiş ve yürümekten artık uzuvlarını kaybetme noktasına geldikleri çağrıştırılmıştır. Göçten en çok ve en olumsuz etkilendiği kabul edilen, çocukların ve yaşlıların yüzlerindeki ifade hüznün, keder ve yorgunluk yüküdür. Çünkü yaşanan kitlesel ve zorunlu göçlerde kilometrelerce aç, yalın ayak, ağır iklim koşulları altında yürümek zorunda kalan yaşlılar ve çocuklar bu süreçte en ağır hasar alan ve çoğu zaman sağ çıkamayan gruplardır.

Aileyi ayakta tutmaya çalışan orta yaşlı grupta olduğu düşünülen anne babanın yüzleri ise dehşet ve endişenin oluşturduğu donuk bir ifadeye sahiptir. Bir yanda sırtlanmış oldukları aile sorumluluğunun manevi yükü, diğer tarafta şahsi duygu ve asgari düzeyde insani yaşam beklentileri ile güçlü durma zorunluluğu hissetmeleri onları çaresiz bırakmış ve donakalmış bir ifade yüzlerine oturtmuştur. Aile üyelerinden sadece anne ve babanın elinde yük bulunmakta; anne yükü başında, baba omzunda taşımaktadır. Yükün ağır görünen kısmı annede bulunmaktadır. Bu haliyle anneye evin maddi manevi yükünün önemli kısmını üstlenen bir rol biçilmektedir. Baba ise anneden farklı olarak yükü sırtında taşımakta ve başındaki şapkası ve giyimiyle çiftçi imajı sunmaktadır. Aile üyelerinin kıyafetlerinin renkleri de tıpkı tenleri gibi solmuş, bedenleriyle neredeyse aynı tonlara sahip, kirlili, eski ve perişan bir imaj çizmektedir. Ailenin çevresinde uçan leş kargaları, birincil anlamda ölmek üzere olan bedenlere yönelmiş iştahı resmederken, ardıl manasıyla göçmen siyaseti üzerinden beslenen çıkar gruplarına işaret etmektedir. Göçmenlerin toplum hayatında görmezden gelinmesi, çözüm bulunmaması, kitleler halinde göç eden insanlara karşı duyarsız hatta nefret dolu söylemi geliştiren bu düşünce biçimi taraftar kitle geliştirmekte pek de zorlanmamaktadır. Göçmen karşıtlığı günümüz pratikleri arasında en kolay karşılık bulan görüşlerden biri haline gelmiştir. Yabancı düşmanlığı fikrinden göçmen karşıtlığı bugün ortaya çıkmış bir yaklaşım olmamakla birlikte,

bugünün pratikleriyle alanını genişletmek için oldukça elverişli bir zemin yakalamıştır. Çünkü keskin köşelere sahip olan modern anlayış, fikirde, sanatta ve siyasette ya mevcut kutupları besleyecek yahut yeni kutuplar yaratacaktır. Bauman, görünmez kabul edilen veya nefret edilen göçmenlerle ilgili, “kamuoyunda bir kez geleceğin teröristleri kategorisine sokulduklarında, göçmenler kendilerini ahlaki sorumluluk alanının ötesinde, sınırları dışında buluyorlar; bunun da ötesinde, merhamet ve ilgi dürtüsünün alanının dışına çıkıyorlar” değerlendirmesinde bulunarak, göçmenin sosyal hayattaki yerine işaret etmektedir. Uygulanan küresel güvenlik politikaları, “biz seyircilerin vicdan sızılarını peşinen bastırmaya” neden olmakta ve “göçmen meselesine kayıtsızlıkla” yaklaşılmasına yol açmaktadır (Bauman, 2018: 33). Göçmen kimliği sadece yer değiştirmesiyle azar azar yok olmakla kalmayıp, bu yolla belleklerden de vicdanlardan da azar azar silinmektedir. Zira göçmenin kendi kimliği göç yolunda azalan, yok olan bir nitelik taşımakta ve kendine yeni bir kimlik, bir göçmen kimliğini inşa etmektedir. Ve bu yeni inşa ettiği kimlik, düzenli, yeni bir hayat imgesi taşıyan veya derli toplu bir teşekkül olmanın ötesinde, dağınık, bölük pörçük ve yamalı bir bütün olarak yükselmektedir. Portinari'nin göçmenleri de bu bölük pörçük, yamalardan bir araya gelen, bir arada durmaya çalışan, birbirlerine tutunarak yola devam etmeye çalışan bir ailenin temsilini sunmaktadır. Göçmenin bu parçalardan oluşan bütünlüğü hem bir ailenin bir arada bulunma refleksini ve isteğini resmetmekte hem de sağlıklı ve sağlam bir bütün olmadığına da işaret etmektedir. Zira göç yolunda bir aileden ilk ayrılan, yuva bütünlüğü ve aile huzurudur. Aile fertlerinin maddi kayıplarının yanı sıra yol boyunca yaşanan psikolojik ve fizyolojik yaralar ve hatta can kayıpları bir ailenin göç yolunda yaşadığı ve akşam haberlerinde bir sayısal veri olarak aktarılan “sıradan” haberlerdendir. Portinari'nin göçmenleri de bu bağlamda dikkat çekici bir kare sunmakta ve kareye sığdırılanlar göç yolunda yaşananlar hakkında öz bir kesit sunmaktadır. Ailenin fertlerinin yüzlerine ve bedenlerine yansıyan yorgunluk ve tükenmişlik taşıdıkları solgun renklerle ifade edilmiştir. Bedenlerinin ufanmış bir dokuya sahip olması, hem maddi hem de manevi bir tükenmişliğin izleri olarak okunabilmektedir. Yüzlerinde insani sıcaklığın rengi yitmiş bir biçimde temsil edilmekte, yorgunluk ve ümitsizliğin karanlık gölgesinin tenlerine ve bedenlerine hâkim bir renkle vurgulandığı gözlenmektedir. Ressamın eserinden yansıyan renkler, Mahmud Derviş'in dizelerine benzer bir kompozisyon sunmaktadır. Göçü deneyimlemiş olan iki sanatçının farklı biçimlerde eserler üretiyor olmalarına rağmen, aktardıkları duygunun kesişme noktası dikkat çekmektedir.

*“Fakat ben sürgünüm
Gözlerinle mühürleyin beni
Neredeyseniz oraya götürün beni.
Her neredeyseniz oraya götürün
Yüzümün rengini geri verin bana
Ve bedenimin sıcaklığını, kalbin ve gözün ışığını,
Ekmeğin tuzunu ve hayatın akışını,
Toprağın tadını Ana yurdumun
Gözlerimle koruyun beni.
Hüzün malikânesinden bir bakiye olarak alın beni
Trajediden bir beyit olarak;
Bir oyuncak, evden bir tuğla diye
Ta ki çocuklarımız geri dönüşü hatırlasın.”*

Görsel 2.
Candido Portinari, *Dead Child*, 1944, MASP, 190 x 182 cm

Portinari'nin, "Northeastern Migrants" ile aynı yıl içinde (1944) resmettiği "Dead Child" adlı çalışması da (Görsel 2) yine aynı temaya sahiptir. 190x182 cm ebadında, tuval üzerine yağlı boya tekniği ile çalışılan eser, Brezilya'nın kuzeydoğusundaki kırsal göçü resmetmektedir. Göçerlerin özneye taşındığı tabloda, göç yolunda yaşanan açlık, susuzluk teması vurgulanmakta ve bir ailenin çocuğunu kaybetmesi anlatılmaktadır. Ölü olan çocuk figürü babanın kucağındadır. Baba diğer figürlere nazaran daha iri yapılı çizilmiş olmasına karşın, başı ve gövdesi öne eğik bir şekilde ve tükenmiş bir ifade sunmaktadır. Anne tablonun sağ tarafında yer almakta, nispeten renkli kıyafetler içerisinde kompozisyona dâhil edilmektedir. Tablodaki tek renkli özne annedir. Kadınlığın ve sevginin renkleri olarak ilişkilendirilen pembe ve kırmızı tonlarındaki elbisesi, canlılığını yitirmiş ve yamalar ve lekelerle yıpranmış bir imaj oluşturmaktadır. Annenin yüzünde gözyaşları neredeyse katılmış bir haldedir. Annenin duyduğu derin keder dudak kıvrımlarına ve tüm yüz hatlarına sindirilmiştir. Bir eliyle gözyaşlarına dokunan anne, diğer eliyle hayattaki diğer çocuğunu bileğinden sıkıca kavramıştır. Çaresiz ve kederli bir tutunmanın izleri okunmaktadır. Babaya yaslanmış olan diğer aile üyesi boynu bükük, başı eğik ve gözyaşları babanın omzundan aşağı dökülen bir biçimde çerçevenin içerisine dâhil edilmiştir. Göç yoluna kalabalıklar halinde çıkan ailelerin yolda birer birer azalması ve birbirlerine tutunan, birbirlerine yaslanarak ayakta kalmaya çalışan kemik yığınlarına dönüşmeleri bu görselden de çıkarılabilir. Görselde yer alan bir diğer figür ise sol tarafta yer alan küçük kızdır. O da annesi gibi feminen alana atfedilen bir renk tonuyla resmedilmiş ve solan yaşam enerjisi solgun pembe rengiyle vurgulanmıştır. Çaresizlik ve derin bir üzüntüyle babanın kucağındaki ölü çocuğun başını tutmakta ve yüzüne bakıldığında göz, burun, ağız gibi organlardan ziyade gözyaşlarının hâkim bir alan işgal ettiği görülmektedir. Sağ tarafta annenin bileğini sıkıca kavradığı küçük çocuk ise çaresiz, tükenmiş ve dalgın bakışlara sahiptir. Ailenin tüm üyeleri yalın ayaklı ve yamalı yırtık kıyafetler içerisinde. Aile üyelerinin kolları ve bacakları ortak bir biçimde kasları ve kemikleri belirginleşmiş, ancak bir uzuv görüntüsünden çok yürümekten, açlık ve susuzluktan yıpranmış bir imaj sunmaktadır. Babanın kucağındaki ölü çocuk ise uzuvları neredeyse yok olmuş bir şekilde resmedilmiştir.

Elleri ve yüzü belli belirsiz bir haldedir. Teni kül rengi, bedeni çelimsizdir. Gökyüzü koyudan açığa dönen bir alacakaranlık tonlarda olup, çevrede yerleşim yeri izine dair en ufak gösterge bulunmamaktadır. Tablo, çaresizlik, tükenmişlik ve yok oluşluk temelinde bütüncül bir kompozisyon sunmaktadır. Bir ailenin göç yolunda yaşadığı kayba odaklanan eserde, derin bir keder ve ağır bir hüznün tuvale yansımıştır. Göç etmek zorunda kalan ailelerin yaşadığı sorunlardan biri, anne, baba, evlat gibi aile içi rollerin yaşadığı travmalardır. Annenin aile içinde üstlendiği her şeyi çekip çeviren, her şeye yeten ve her şeyi organize edebilen rolü ve bu role bağlı olarak geliştirdiği anne kimliği göç sürecinde ağır bir hasar almaktadır. Öyle ki anne göç yolunda hiçbir şeye yetemeyen ve sürekli üzülen ve yıpranan bir haldedir. Baba ise aile içinde koruyucu, kollayıcı bir rol üstlenmekte ve ailenin savunma mekanizmasını temsil etmektedir. Oysa göç yolunda baba da ailesini çevresel etkenlerden istediği oranda koruyamadığından bir yıkım yaşamaktadır. Evlatlar ise bu kompozisyonun en güçsüz ve savunmasız öğeleridir. Ailelerinden bekledikleri sevgi ve şefkatin ötesinde yaşlarına bağlı olarak arzuladıkları, huzurlu ve temel ihtiyaçlarının karşılandığı bir aile ortamıdır. Portinari'nin "Dead Child" adlı eserinde ise ailenin bu fertlerinin yaşadığı en derin kırılmalardan biri resmedilmektedir. Ailenin en savunmasız ferdinin kaybı ve diğer aile üyelerinin bu durum karşısındaki çaresizliği aktarılmaktadır. Bir süreç olarak yaşanan ve etkisi uzun bir zaman dilimine yayılan bu olayın sadece bir anlık kesiti çerçeveye sığdırılmaya çalışılmaktadır. Göçün dondurulmuş bir kareyle sınırlı kalamayacak, sosyolojik ve psikolojik yüklerle dolu izleri çerçeve içine alınarak, göçmenin yaşadığı krize dikkat çekilmiştir. Aile tuvalde ortalanmış bir biçimde yer alıp, merkezde baba ve kucakladığı ölü çocuk bulunmaktadır. Benzer olayları yaşayan sayısız aile bulunuyor olmasına rağmen bir aile resmedilmiş ve bir olaya, bir duyguya ve bir örneğe dikkat çekilmiştir. Ailenin yaşadığı dramın duygusal olarak zirve anı resmedilmiş ve eserin okuyucusuna / izleyicisine yaşanan acının doruk noktası gösterilmeye çalışılmıştır. Bir ailenin yaşayabileceği en kaotik ve en dramatik anlardan biri kareye sığdırılarak, göç olaylarında kalabalıklar halinde yaşanan görünenlerin aslında bir aile ortamındaki bireylerden oluşan gruplar olduğuna vurgu yapılmıştır. Haber bültenlerinde sayısal veri olarak aktarılan olayların yakından bakıldığında bir rakamdan daha büyük bir resim olduğuna ve hepimize daha yakın bir duygu olduğuna işaret edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Çağlar boyu ve coğrafyalarca yaşanan göçler, toplumlari ve toplumların inşa ettiği değerleri, göçerlerle birlikte sürükleyen ve yok etme eğiliminde olan olgulardandır. Göçler, sadece kitleler halinde seyreden insanları değil, özel olarak her bir bireyi derinden etkileyen, sarsan ve tahrip eden bir nitelik taşımaktadır. Zira modern toplumların temel eğilimi yerleşik olmak ve konfor alanını inşa etmek esasına dayanıyorken, göç bunun tam aksi bir çizgiye sahiptir. Özellikle içinde bulunduğumuz çağ ve koşulları göz önünde bulundurulduğunda, zorunlu yaşanan göçlerin ulusları, toplumlari, aileleri ve bireyleri katman katman etkilediği ve her bir katmanda bıraktığı izlerin ise bir diğerine artarak sirayet ettiği söylenebilmektedir (Ekici ve Tuncel, 2015: 12). Dıştan içe, makrodan mikroya doğru bir gözlem yapıldığında en fazla hasarın ve yıpranmanın en derinlerdeki rollerde olduğu söylenebilmektedir. Somutlaştırmak gerekirse, zorunlu göçlerden devletlerin etkilenme oranı ile etkilendiği kategori ve aldığı hasara göre onarılabilir düzeyi toplum ve bireye nazaran farklı seviyelerde gerçekleşmektedir. Göçlerden bireyin aldığı sosyolojik ve

psikolojik hasarın onarımı kimi zaman çok uzun bir süre istiyorken, kimi durumlarda onarımı imkânsız sorunlar şeklinde kendini gösterebilmektedir. Zorunlu yaşanan göçlerde bu durum daha acı tablolar halinde gözler önüne serilmekte, bu durum medya içeriklerinde kendini yinelemektedir.

Göç konulu haberler, televizyon programları, belgeseller ve farklı nitelikteki içerikler gündelik hayatın ve olağan gündemin bir parçası olarak sıkça yer almakta, sosyal medya içeriklerinde ise yeniden üretilerek tüketilmenin sıradan bir unsuru olarak dolaşmaktadır. Yalnızca aktüalitenin bir parçası olmayıp aynı zamanda kültürel, sanatsal ve siyasal değerlendirmeler alanına da sıkça konu olan göç, öte taraftan sanat eserlerindeki varlığı ile tartışma evreninin de zeminini hazırlamaktadır. Çünkü sanat hem toplumdan beslenen hem de topluma yansıyan bir yön taşımaktadır. Toplumu ve insanı ilgilendiren tüm olay ve olgular sanatçının eserlerinde vücut bulmakta ve varlığını çağlarca yenilemekte ve yinelemektedir. Bilhassa tarihle tekerrür eden olaylarda öznel değişse dahi vakalar ve yıkıcı etkileri neredeyse aynıdır. Göç edenlerin adları, yaşları, milletleri vs. farklılaşsa da göçün yıkıcılığı, yıpratıcılığı, bıraktığı izler ve göçmene etkileri neredeyse değişmeden varlığını korumaktadır. Bu yüzden göç, medya, kültür, sanat gibi hangi içerik türünün konusu olursa olsun, insanda ve toplumda bıraktığı iz ve izlenim benzer düzeydedir. Göçü konu edinen çalışmalarda bakılan cihet göçmenden yana olsun veya olmasın, genelde insani olan bir duruma dikkat çekmek ve bir farkındalık uyandırmak amacı taşımaktadır. Bilhassa sanatın gündeme taşıma gayesini dikkat çekme, görüş oluşturma, duyguya ortak kılma, konuya veya ortama davet etme, içeriğin özüne vurgu yapma, yaşanmışlıkları aktarma gibi çeşitlendirmek mümkündür. Öte yandan, teknolojik gelişmelerle birlikte medya içerikleri ile birlikte sanat eserleri de yinelenen ve yeniden üretilen bir evrene taşınmıştır.

Dijital çağla birlikte sanat yapıtları, internet erişimine sahip olan herkesin erişimine ve kullanımına hazır hale gelmiştir. Dijitalleşme, dijital teknolojiyi kullanan bireylerin bu alt yapının sunduğu imkânlarla yayın yapmak veya resim, fotoğraf, video içeriği gibi pek çok türde üretim yapmalarına olanak sağlamakta hatta sanat olarak değerlendirilebilecek nitelikte çeşitli eserlerin üretilmesini mümkün kılan bir zemin hazırlamaktadır (Dijk, 2012: 296). Aynı zamanda üretilmiş içerik ve sanat eserlerinin dijital kopyalarının küresel ölçekte dolaşıma girmesine ve geniş kitlelere ulaşmasına da olanak sağlamaktadır. Görsel kültürün önemli bir parçası olan resim ise günümüzün teknolojik pratikleriyle artık dijital platformlarda da sıklıkla kullanılmakta, tekrarlanmakta ve yeniden üretilmektedir. Stüdyoların ve salonların sınırından çıkan sanat eserleri özgün *aurasından* uzaklaşmakta artık herkesin “elinde” veya bir tık uzağındadır. Bu yönüyle sanat yapıtları da birer medya içeriği niteliği kazanmakta ve sosyolojik, psikolojik, felsefi ve iletişim bilimsel yoldan incelenmeye uygun metinler olarak alanda kendilerine yer bulmaktadır. Dolayısıyla sanat eseri de bu şekilde yeniden üretilerek bir medya içeriği niteliği kazanmaktadır. İletişim-bilimsel yaklaşımla bu sanat eserleri medyatik içerik olarak ele alındığı zaman sanatın teknik ve özgün bakışına bir katma değer sunulmakta ve esere katman eklenerek yeni bakış açıları eklenebilmektedir. Bu çalışmada da özgün nitelik taşıyan sanat eserlerinin iletişim-bilimsel bir yaklaşımla değerlendirmesi yapılmış ve disiplinler arası bir yaklaşım sunulmuştur. Çalışmanın konusu olan ve Portinari tarafından tuvale aktarılan, göçün ve göçmenin temsilinin aktarıldığı 1944 tarihli “Kuzeydoğulu göçmenler” ve “Ölü çocuk” adlı iki tablo incelenmiştir. Her iki eserde de göç olgusunun bıraktığı derin izlere vurgu yapılmıştır. İlkinde

bir ailenin göç yolunda yaşadığı yorgunluk, tükenmişlik ve bitimsiz yolculuğun yıpratıcılığı temsil edilmişken, ikinci resimde göç yolundayaşanan derin bir acının görseli aktarılmıştır. “Kuzeydoğulu göçmenler” ve “Ölü çocuk” gibi sıfatlarla resimlere adlandırma yapılmışken, odaklandığı asıl unsur duygular olmuştur. Resme bakını davet ettiği alan, göçün yarattığı yıkıcı, yıpratıcı, üzücü, yorucu ve benzer nitelikteki duygulardır. Ressamın, bu şekilde, bütüncül bir kompozisyon inşa etmeye çalıştığı düşünülmektedir. Şöyle ki, göçmenin varlığının yoldan gelip geçen bir öbek insandan öteye geçmediğine; taşıdığı kimliğinin çok ötesinde “şuralı göçmen, buralı göçmen” şeklinde anılan yüzeysel bir adının olduğuna; göçmenin yaşadığı derin ve acı bir kaybın “ölü bir çocuk” olarak yine yüzeysel bir anımdan öteye geçmediğine, özete toplumdaki algılanma biçimine de bir eleştiri olarak değerlendirilebilir. Çerçevenin içerisine dâhil edilen temsiller incelendiğinde, göçün insan hayatını nasıl etkilediği, kendi doğal alanından kopan bireyi nasıl tükettiği gözlenmektedir. Bireylerin bulunduğu alan kimliksiz bir yer olarak resmedilmiştir. Bu bağlamda, göçün yarattığı tahribat sadece kentleri hayalet yerleşkelere çevirmemekte, kent sakinlerini de yersiz yurtsuz birer hayalete, kentlerden geçen silik gölgelere dönüştürmektedir. Resimde gökyüzü ve zeminin dışında yerin neresi olduğuna dair en ufak bir ipucu yoktur. Bu durum göç eden bireylerin yersiz yurtsuzlaştığına ve kimliksizleştiğine dair bir okumayı olanaklı kılmaktadır. Yurdundan, kültüründen ve değerlerinden kopan bir bireyin yaşam alanının kalmadığına, biyolojik yaşamın değerlerinden kopan bireyi sadece bir hayalet gibi ayakta tuttuğuna vurgu yapmaktadır. Hayalet kavramı, “bastırılmış bir namevcudiyeti hatırlatan ve dolayısıyla tüm mevcudiyetleri de beyan eden bir metaforudur” (Saybaşı, 2011: 15). Bu haliyle göçmenin istenmeyen, göz ardı edilebilen ve görünmezlik atfedilen varlığına da bir göndermede bulunmaktadır. Göç eden bireylerin yaşam alanları birer mezara dönüşürken, evlerini terk eden insanlar yaşayan ölümler olarak yolculuklarını sürdürmektedirler. Sürüklenen, parçalanan ve en nihayetinde yok olan bireylerle birlikte aile, yuva, komşu gibi toplumsal karşılığı bulunan kavramlar da azar azar silinmektedir. Göçte zorlayan nedenler ve göç yolundaki koşullara göre değişen süreç, göçmenin kontrolü dışında ve şartların insafındadır. Her ne sebeple olursa olsun yer değiştirmenin yarattığı travma kuşkusuz hem ailede hem de ailenin korumaya çalıştığı ve üstün tuttuğu değerlerde önemli ölçüde aşınmaya ve yıpranmaya neden olacaktır.

Portinari de göçü deneyimlemiş biri olarak eserlerinde bu vurguyu keskin bir biçimde yapmış ve göçün yok ediciliğine dikkat çekmiştir. Sanatçının kişisel deneyimlerinin izlerini çeşitli eserlerinde görmek mümkündür. Eserlerinde yer verdiği olgu ve temalar, çocukluk döneminden başlamakla birlikte ilk gençlik yılları, olgunluk dönemi deneyimleri gibi ressamın hayat hikâyesiyle örtüşür niteliktedir. Zira sanatçının yaşadıklarını tuvaline aktarırken gözlemlerini deneyimleriyle birleştirdiği, örneğin kahve işçileri eserlerinde hem çalışanın yorgunluğunu hissettirebilmesi hem de ortamın detaylarını incelikleriyle aktarıyor olması konuyla ilgili yakın bir gözlem ve içselleştirilmiş bir tecrübenin varlığını göstermektedir. Aynı şekilde, çalışmanın inceleme konusu olan göçmenler ile ilgili iki eserinde de benzer izleri sürmek mümkündür. Sanatçının ailesiyle birlikte zor bir hayat deneyimlemiş olmasının, eserlerindeki temayı ve duyguyu etkilediğini söylemek mümkündür. Bu yönüyle söylenebilir ki, göç olgusu hem çokça göz önünde cereyan eden, görünür olan; hem de görülmeyen veya kolaylıkla görmezden gelenebilen bir yöne sahiptir. Şöyle ki, medya içeriklerine sıkça konu olmakta, haber ve televizyon programlarına

sıkça taşınmakta, sürekli yinelenen ve güncellenen bir içerik olarak istatistik oranlarına yansımaktadır. Sanat eserlerine konu, renk ve tema olarak yansımakta, hayatın her alanında izleri sürülebilmektedir. Ancak buna karşın rahatsız edici bir içerik olarak varlığı duyumsanmak istenmeyen ve sürekli ertelenen bir uyaran olarak toplumdaki yerini muhafaza etmektedir. Göçmenin sanat eserlerinde izlenen lirik ve romantik varlığı, aslında trajedik bir duyumsama ve derinden bir sarsılıştır. Ötelenen, dışlanan, yok sayılan, korkulan bir özne olarak sürekli mekân değiştirmekte geçtiği yerlerde tekinsiz, soğuk ve parçalara ayrılmış varlığını sergilemektedir. Çünkü *sürgün, hakkında düşüncenin tuhaf şekilde çekici fakat deneyimi korkunç olan bir şeydir. O, bir insan ile doğduğu yer, benlik ile benliğin gerçek yeri arasında zorla açılmış kapatılamaz bir gediktir: Üstesinden asla gelinemeyecek özel bir mutsuzluktur* (Said, 2015: 187). Bu yüzden göç ve göçmen hakkında aktarılan duygu, düşünce, değerlendirme, yorum vs. nicel olarak fazla olsa dahi geliştirilen politikalar henüz göçmenin nüfusunu azaltmaya yetecek cüssede değildir. İnsana ve insana dair hemen her alana nüfuz edebilen göç olgusu, üzerinde daha pek çok çalışma yapılması gereken ve özellikle disiplinler arası katkı yapılmasına olanak sağlayan bir yöne sahiptir. Tüm bunlardan hareketle, sosyal bilimlerin tartışın doğası ile sanatın derin ve çok katmanlı yapısının ortak bir paydada buluşması ile pek çok sorunun çözümüne katkı sağlayacak bakış açılarının ortaya konulabileceği düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Yazar Katkıları: Fikir – F.K.; Tasarım – F.K.; Denetleme – F.K.; Kaynaklar – F.K.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi – F.K.; Analiz ve/veya Yorum – F.K.; Literatür Taraması – F.K.; Yazıyı Yazan – F.K.; Eleştirel İnceleme – F.K.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Peer Review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept – F.K.; Design – F.K.; Supervision – F.K.; Resources – F.K.; Materials – F.K.; Data Collection and/or Processing – F.K.; Analysis and/or Interpretation – F.K.; Literature Search – F.K.; Writing Manuscript – F.K.; Critical Review – F.K.

Declaration of Interests: The authors have no conflicts of interest to declare.

Funding: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Akinci, B., Nergiz, A., & Gedik, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2, 58–83.
- Akmeşe, Z. (2017). *Televizyonda Çerçeveleme ve Toplumsal Bakış Açısının Oluşturulması*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akmeşe, Z. (2020). *Televizyonda Çerçevelemenin İçerik ve Anlama Etkisi*. E. Sirer (Ed.), *Televizyon 4.0 Toplum 5.0 Döneminde Yeni İzlenen Yeni İzler* Kitle. (203–218) içinde. Literatürk Yayınları.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim. *Journal of International Social Research*, 20, 292–304.
- Balcıoğlu, İ. (2007). *Sosyolojik ve Psikolojik Açılardan Göç*. Elit Kültür Yayınları.
- Bauman, Z. (2004). *Wasted Lives*. Polity Press.
- Bauman, Z. (2018). *Kapımızdaki Yabancılar*. (Çev. Emre Barca). Ayrıntı Yayınları.
- Berger, J., Mohr, J. (2011). *Yedinci Adam*. (Çev. Cevat Çapan). Agora Kitaplığı.
- Betts, A. (2017). *Zorunlu Göç ve Küresel Politika*. Hece Yayınları.
- Chambers, I. (2014). *Göç, Kültür, Kimlik*. (Çev. İsmail Türkmen, Mehmet Beşikçi). Ayrıntı Yayınları.
- Derviş, M. (2012). *Kelebeklerin İzi*. (Çev. Metin Fındıkcı). Callisto Kitap.
- Dijk, J. V. (2012). *Ağ Toplumu*. (Çev. Özlem Sakin). Kafka Kitap.
- Ekici, S., & Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 9–22.
- Gezici Yalçın, M. (2017). *Göç Psikolojisi*. Pharmakon Yayınevi.
- Goffman, E. (1974). *Frame Analysis: An Essay on Organization of Experience*. Northeastern University Press.
- Horn, F. (1940). "Portinari of Brazil". Museum of Modern Art Library Archive Catalog. New York: 2. Cild, 3–16.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. Osman Akinhay, Derya Kömürçü). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Özarslan, H., & Güran, M. (2015). İletişim Araştırmalarında Çerçeveleme Paradigması: Son Döneme Ait Bir İnceleme. *Selçuk İletişim*, 4, 32–48.
- Perruchoud, R., & Jillyanne, R. (2013). *Göç Terimleri Sözlüğü*. Uluslararası Göç Örgütü Yayını. S31.
- Said, E. W. (2015). *Sürgün Üzerine Düşünceler*. (Çev. Salih Özer). Hece Yayınları.
- Saybaşıllı, N. (2011). *Sınırlar ve Hayaletler*. Metis Yayınları.
- Yücel Yönlü, K. (2018). *Göç Sosyolojisi*. Doğu Kitabevi.

Görsel Kaynakça

- Görsel 1 Candido Portinari, 1944, "Northeastern Migrants," erişim adresi: https://artsandculture.google.com/asset/northeastern-migrants/rwE_FvmjjW5QDg
- Görsel 2 Candido Portinari, 1944, "Dead Child," erişim adresi: <https://artsandculture.google.com/asset/dead-child/bgGjCxA6CxGljGg>

Structured Abstract

Every event and phenomenon that concerns people and society is in the focus of communication sciences. All human events and phenomena such as wars, migrations, natural disasters, weddings, funerals, and ceremonies attract the attention of communication sciences. The phenomenon of migration has existed in almost every age and geography since the world has existed and has affected societies and individuals significantly. Migration for various reasons leaves severe damage to the individual and society, and its devastating effects are the subject of investigation in many disciplines of social sciences. Migrations shake people and societies deeply and affect the identity of the individual and society. Migrants, who are constantly moving, gradually lose their way of life, daily routines, homes and families, family unity, personal space, quality of life, identity, and much more along the way. Zygmunt Bauman describes the immigrant's life in this situation as a "wasted lives." And as a result of all these experiences, an immigrant identity that crumbles and disappears on the migration path emerges. The immigrant, who has to abandon the culture he was born into, his habits, and all the other values he knows and believes in, constructs a new identity, an immigrant identity. Contrary to regular and harmonious parts, this immigrant identity that is constructed is a fragmented and patchy whole. Works of art, which deal with people, nature, and society, are also fed by social events and sometimes emerge with an effect, and sometimes they exist with the aim of creating an impact. Candido Portinari, as one of the artists who conveyed his experiences on his canvas, gave works on the phenomenon of migration. Within the scope of this study, two works of the artist, who is the child of an immigrant family, "Northeastern Migrants" and "Dead Child" dated 1944 will be examined. While drawing attention to the effects of migration, Candido Portinari also conveys the visuals of a handful of crumbling lives.

In this work that will be examined with the framing analysis technique, a path has been followed with a focus on what is included in the frame and what is left out of the frame. Considering the technique and quality of the work of art, the impression is that it is a careful and planned sharing of content that is influenced by observations and experiences, rather than an accidental framework. Because the picture contains more structured details than the photograph. Even if the art of painting takes shape with inspiration and inspiration, the contents transferred to the brush take their final shape with the saturation of the creator. In this respect, it can be said that framing has been made. It is thought that what is included in the frame and what is left out are filtered and fiction is made according to the message to be given to the viewer/reader. In this context, it can be stated that a grid is made according to the emotion, thought, or event that the reader/viewer wants to focus on, and a filtering transfer process is made according to the content to be emphasized.

Based on all of these, in this study, the destructive and wearisome effect of migration will be discussed with a sociological, psychological, and communicative-scientific approach by considering the dimension of reflection on art. In this way, the study aims to present an interdisciplinary approach to the phenomenon of migration.